

7 Summaries

Romanian summary

Băieșii sau *rudarii* sunt vorbitorii unor dialecte arhaice ale limbii române. Majoritatea se consideră țigani, însă nefiind vorbitori de limba romani, nu au conștiința apartenenței la etnia romă. Autodenumirile băieșiiilor din Ungaria se referă la presupusa regiune de origine – *argélén* și *munčén* – cu variantele lor fonetice.

După caracteristicile regionale ale graiurilor, se pot trage concluzii despre istoria emigrării țiganilor din teritoriile de limbă română. Faptul că nu se mai găsesc astăzi urme de limbă romani în graiurile băieșiiilor ne împiedică să concluzionăm cu siguranță că predecesorii băieșiiilor au fost romi. Însă este foarte probabil că o mare parte a romilor au renunțat treptat la limba maternă în perioada de robie și în urma adaptării la un alt mod de viață ca de exemplu activitatea de exploatare a minelor de aur. Cele mai importante momente

care au determinat procesul de emigrare al băieșiiilor, au fost închiderea minelor în provinciile românești și desființarea robiei, începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea, urmate apoi de emigrările repetate din sec. al XIX-lea. După părăsirea minelor, țiganii de limbă română au emigrat în mai multe valuri în locurile unde se găsesc și astăzi, printre altele și în zona cercetată aici, sudul Ungariei. Eterogenitatea dialectelor arată că până în sec. al XX-lea încă mai veneau valuri noi de emigranți. Nu se poate defini o *singură* patrie a băieșiiilor. Cele mai importante regiuni de origine par a fi sud-vestul Ardealului, Banatul și anumite zone în Oltenia și Muntenia.

După cum am putut observa în acest studiu, asemănările dintre cele două vernaculare ale băieșiiilor, *argelenășce* și *munčenășce*, sunt mult mai evidente decât deosebirile dintre ele. Acest fapt explică traseul lingvistic comun parcurs

de cele două grupe de băieși din Ungaria. Ambele vernaculare în discuție prezintă în structura lor mai multe straturi lingvistice. Acest fenomen se înregistrează ca urmare a influențelor suferite prin emigrarea băieșilor din sud-vestul Transilvaniei, zonă în care aceștia fuseseră românizați, către sud, în Oltenia și Muntenia unde au fost preluate particularitățile graiurilor locale, rezultând un fel de bilingvism dialectal. Faptul că vernacularul Argelean este aproape de graiul Ardelean (de ex. fenomenul palatalizării) de pe teritoriul României de azi, arată că aceștia trebuie să fi părăsit Muntenia și Oltenia mult mai devreme decât Munčenii, fără ca graiul Munčan să înlocuiască în mare parte pe cel transcarpatic. Cu excepția deosebirilor în sistemul consonantic și a celor lexicale (lexicul fiind partea cea mai permisibilă la schimbări), cele două vernaculare studiate trec prin procese asemănătoare și paralele de comutare cu limba maghiară la o distanță mică una față de cealaltă. Două vernaculare cu bagaj lingvistic comun, supuse contactului cu o nouă limbă, parcurg un traseu de schimbări fonologice și un proces de adaptare lexicală, code-switching și

code-mixing, de funcționalitate și economie a limbii asemănător, independent unul de celălalt.

Graiurile românești vorbite de băieși s-au înbogătit în urma contactului cu limbile învecinate în zonele în care au emigrat, în cazul nostru mai de grabă cu limba maghiară, dar și cu croata/sârba și cu germana. Diferențele dintre graiurile băieșești sunt însă atât de ne semnificative încât comunicarea între vorbitorii de *argelenășce* și *munčenășce* este posibilă fără mari probleme. Vorbitorii celor două vernaculare au dificultăți de înțelegere a limbii române literare care a evaluat cu totul diferit.

Un alt aspect cercetat este acela legat de destinul vernacularelor Munčan și Argelean. În secolul al XX-lea a devenit tot mai evident faptul că plurilingvismul este din ce în ce mai restrâns. Vernacularele respective au devenit enclave lingvistice, variante arhaice care, din lipsă de sprijin guvernamental nu au putut ține pasul cu dezvoltarea societății moderne, devenind limbi anacronice, în general neacceptate de tânăra generație. Văzând schimbările din ultimii ani care au loc în

rîndul comunităților de băieși, prognozele sunt foarte tulburi și în cazul vernacularelor în chestiune. Pentru cei care doresc „maghiarizarea” minorităților de romi din Ungaria și uniformizarea societății, integrarea romilor în societatea maghiară prin suprimarea identității și a limbii lor, limba băieșilor începe să deranjeze. Pentru membrii acestor grupuri care doresc conservarea unei identități aparte a cărei singură dovadă „palpabilă” este limba, procesul va fi unul mult prea rapid. Ungaria este singura țară în care au început activități de păstrare și cultivare a limbii băieșilor. Luând în considerare nivelul redus de alfabetizare în propria lor lim-

bă și faptul că în Ungaria se folosește o ortografie greu accesibilă nevorbitorilor de limbă maghiară, în momentul de față condițiile pentru o educație în limba maternă în mai multe țări sunt foarte dificile. Inițiativele din ultimii ani cu privire la înființarea de școli și licee pentru băieși și lăcătari (romi) cu predare în limba maternă, condiție necesară pentru începutul unei tradiții scrise, sunt pași îndrăzneți care se pot lovi de procesul de „împresurare” și „suprimare” a acestor vernaculare ce reprezintă pentru aceste comunități mult mai mult decât un cod lingvistic, încă un instrument de comunicare în viața de fiecare zi.

Hungarian summary

A beások vagy rudárok a román nyelv archaikus tájszólásainak beszélői. Nagy része magát cigánynak tartja, viszont nem beszél a romani nyelvet és nem tudatosult bennük a roma etnikai hozzátartozás. A magyarországi beások magukat a feltételezett eredetük régiójára hivatkozóan nevezik – *argélén*-nak és *muncén*-nak –, ezen elnevezések fonetikai változataival.

A nyelvjárás regionális jellegzetességei alapján, követni lehet a cigányok emigrálási történelmét a különböző román területeken. Habár az a tény, hogy a mai napon a beások nyelvjárásában már nem lehet a romani nyelv nyomait észlelni, nem akadályoz meg abban a biztos következtetésben, hogy a beások elődei romák voltak. De viszont nagyon valószínű,

hogy a romák nagy része fokozatosan lemondott anyanyelvéről rabszolgaságuk és egy más életvitelhez alkalmazkodásuk időszakában, mint például az aranybányák kitermelési tevékenységük ideje alatt. A beások legfontosabb mozzanata, amelyek az emigrálási folyamatot kiváltották, a román tartományokban található bányák bezárása és a XVIII. század közepével kezdődően a rabszolgaság eltörlése volt, ezt pedig a XIX. század ismétlődő emigrálásai követték. A bányák elhagyása után a román nyelvű cigányok több hullámban azon helyekre emigráltak, ahol ma is élnek, többek között ide, a Délmagyarországon kutatott területekre. A tájszólások vegyes összetétele arra utal, hogy a XX.-dik században még érkeztek új emigráns hullámok. A beásoknak nincs egyetlen beazonosítható hazája. A legfontosabb származási régióknak Erdély dél-nyugati része, a Bánság, valamint Olténia és a Nagy-Havasalföld bizonyos részei tűnnek.

Amint e tanulmányból kitűnik, a beások két nyelvjárásában, az *argelenășce* és *munceňășce*, sokkal nyilvánvalóbbak a hasonlóságok, mint az ezek közötti

különbségek. Ez a tény megmagyarázza a beások két magyarországi csoportja által bejárt közös nyelvi útvonalat. Mindkét tárgyi nyelvjárás szerkezetében több nyelvészeti réteg mutatkozik meg. Ezt a jelenséget a beások Erdély dél-kelet részéről történő emigrálás által bekövetkezett kihatásnak tulajdonítják. Ezen a területen őket románosították, és kelet felé haladva átvették Olténia és a Nagy-Havasalföld helyi nyelvi sajátosságait, amely egy bizonyos kétnyelvű tájszólást eredményezett. Az a tény, hogy az *argelenășce* a mai Románia területén található erdélyi tájszóláshoz áll közel (például a palatizálás jelensége), arra utal, hogy ők sokkal hamarabb elhagyhatták a Nagy-Havasalföldet és Olténiát mint a *munceň*-nak, anélkül, hogy a *munceňășce* tájszólás nagy részben helyettesítette volna a Kárpátontúli tájszólást. A mássalhangzóbeli és lexikális rendszerbeli különbségek kivételével (a szókincs a legruganyosabb változási rész), a két tanulmányozott tájszólást rövid távon egymással összehasonlítva, hasonló folyamatokon és a magyar nyelv változásain megy keresztül. Két tájszólás közös nyelvészeti csomaggal,

alávetve egy új nyelvvel történő érintkezésnek, egymástól függetlenül egy fonológiai változás útját teszi meg és egy lexikális alkalmazkodás folyamatán, kódváltáson és nyelvkeverésen, hasonlóan a nyelv funkcionalitásán és gazdaságán megy keresztül.

A beások által beszélt román nyelvjárások meggazdagodtak azon régiók szomszédos nyelveinek befolyásából, ahova emigráltak, a mi esetünkben inkább a magyar nyelvből, de a horvát/szerb és német nyelvekből is. A beások nyelvjárásainak különbségei viszont annyira jelentéktelenek, hogy az *argelenășce* és *munčenășce* beszélők közötti kommunikáció nagyobb problémák nélkül lehetséges. Viszont a két tájszólást beszélőknek nehézségei vannak az irodalmi román nyelv megértésével, amely teljesen másképp van felértékelve.

Egy másik vizsgált szempont az *argelenășce* és *munčenășce* tájszólások sorsával kapcsolatos. A XX.-dik században egyre nyilvánvalóbbá vált az a tény, hogy a többnyelvűség egyre korlátozottabb. Az illető tájszólások nyelvi zárványok, archaikus változatok maradtak,

amelyek a kormány támogatásának hiányában nem tudtak lépést tartani a modern közösség fejlődésével, így korszerűtlen nyelvvé váltak, amelyeket a fiatal generációk nem fogadtak el. Látva a múlt évek változásait, amelyek a beások közösségeinek soraiban következnek be, az előrejelzések nagyon zavarosak a kérdéses tájszólások esetében. Azok számára, akik a magyarországi roma kisebbségek "magyarosítását" és a közösség egyformává tételét, a romák magyar közösségbe történő beilleszkedését identitásuk és nyelvük megszüntetésével kívánják megvalósítani, azok számára kezd zavaróvá válni a beások csoportjának nyelve. A csoportok azon tagjainak számára, akik egy olyan sajátos identitás megőrzését kívánják, amelynek egyetlen "kézzelfogható" bizonyítéka a nyelv, ez folyamat sokkal gyorsabb fog lenni. Magyarország az egyetlen ország, ahol elkezdődött a beások nyelvének megőrzése és művelése. Figyelembe véve saját nyelvükön történő írás-olvasás tanításának alacson fokát és azt a tényt, hogy a Magyarországon használt helyesírás a magyar nyelv nembeszélőinek nagyon nehezen megközelíthető, az

anyanyelvi nevelés jelenleg több országban nagyon nehéznek bizonyul. Az elmúlt évek kezdeményezései iskola és középiskola létesítésére a beások és a „lākātár“-ok (romák) számára, ezek anyanyelvén történő tanítására, amely egy írásos hagyomány kezdetéhez szükséges feltétele,

nagyon merész lépések, amelyek e tájszólások „bekerítési“ és „elnyomási“ folyamataiba ütközhet. Ezek a tájszólások e közösségek számára többet jelentenek mint egy nyelvészeti szabályzat, mivel a mindennapos élet kommunikációs eszköze.

English summary

The *Boyash* (Rom. *băieși*) or *Rudari* (Rom. *rudari*) are speakers of archaic varieties of the Romanian language. Most of them identify themselves as Gypsies but as they are not speakers of the Romani language they have no consciousness of belonging to the Roma group. The self-denominations of the Boyash in Hungary make reference to their presumed region of origin – *argélén* and *muncéén* – and the phonetic variants of their language.

Conclusions about the migration history of Gypsies from the Romanian-speaking territories can be drawn from the regional characteristics of the vernaculars. The fact that today there are no traces of Romani in the Boyash varieties

hinders us from concluding with certainty that their forefathers were Roma. Nevertheless, it is very probable that many of the Roma gradually gave up their mother-tongue during their period of bondage and as a consequence of adapting to a different way of life, for example engaging in gold mining activities. The most important moments which determined the Boyash migration process were the closing of the mines in the Romanian provinces and the abolition of bondage starting in the middle of the 18th century, followed by repeated migrations in the 19th century. After leaving the mines, Romanian-speaking Gypsies migrated in several waves to the places where they may be found today,

including the area under investigation, southern Hungary. The heterogeneity of the linguistic varieties shows that new waves of migrants were still arriving up to the 20th century. It is not possible to identify a *single* Boyash homeland. The most important regions of origin seem to be south-western Transylvania, the Banat, and certain areas in Little Wallachia and Greater Wallachia.

As this study showed, the similarities between the two Boyash vernaculars, the Arġelen and the Munċen (Rom. *arġelenășce* and *munċenășce*), are more obvious than the differences. This explains the common linguistic trail left by the two Boyash groups in Hungary. Both vernaculars under discussion show several linguistic layers. This phenomenon is a result of the influences to which the Boyash were exposed during their southwards migration from south-western Transylvania, where they had been romanianized, to Little and Greater Wallachia where they adopted the particular features of the local languages, which resulted in a sort of dialectal bilingualism. The fact that the Arġelen variety is very close to

the Transylvanian one (e.g. the phenomenon of palatalization) on present-day Romanian territory shows that the Boyash must have left Little and Greater Wallachia much earlier than the Munċen, without the Munċen variety replacing the Transcarpathian one to any great extent. Except for differences in the consonant system and lexical differences (the lexis of a language being the part that is most permitting of changes) the two vernaculars under study pass through similar and parallel commutation processes with the Magyar language in close proximity to one another. Two vernaculars with a common linguistic base stock that are exposed to contact with a new language undergo phonological changes and a process of lexical adaptation, code-switching and code-mixing, of language functionality and economy in similar but independent processes.

Varieties of Romanian spoken by the Boyash were enriched by the influences of neighbouring languages in the regions they migrated to, in our case mainly by Hungarian, but also by Croatian/Serbian, and German. Differences between

Boyash vernaculars are so insignificant that communication between speakers of *argelenășce* and *munčenășce* is possible without any problems. However, speakers of the two vernaculars have difficulty in understanding standard Romanian which has had an entirely different evolution.

Another aspect that was investigated is linked to the fate of the vernaculars Munčan and Argelean. In the 20th century it became increasingly obvious that plurilingualism is being steadily eroded. The respective vernaculars became linguistic enclaves, archaic variants that were unable to keep pace with the development of modern society due to the lack of governmental support, thus becoming anachronistic languages that are generally not accepted by the young generation. In view of the changes that have taken place within Boyash communities in recent years, there is a depressing prognosis for the vernaculars under discussion as well. For those wishing for the “Magyarization” of Roma minorities in Hungary and the homogenization of society, for the integration of the Roma into Hungarian society through the suppression of their

identity and language, the language of the Boyash group is becoming bothersome. For members of these groups who wish to preserve a particular identity, the only “tangible” proof of which is the language, this process will proceed far too quickly. Hungary is the only country where activities to preserve and cultivate the language of the Boyash have been started. Taking into account their low level of literacy in their own language and the fact that the spelling used in Hungary is difficult for non-Hungarian-speakers, present-day conditions for education in the Boyash’ mother-tongue are very difficult in several countries. Recent initiatives to found schools and high-schools for Boyash and Lăcătar (Roma) with tuition in their mother-tongue, a necessary precondition for starting a written tradition, are brave steps but may run up against the process of “encircling” and “suppression” of these vernaculars, which for these communities are so much more than a linguistic code and instead constitute another instrument of communication in everyday life.